

AZ EU NEMZETKÖZI RENDÉSZETI ERŐKKEL VÉGREHAJTOTT VÁLSÁGKEZELÉSI TEVÉKENYSÉGE A KÖZEL-KELETEN

1. Bevezetés

Az utóbbi időben minden a nemzetközi válságkezelésben, békefenntartásban aktív szerepet játszó nemzetközi szervezetben – Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), Európai Unió (EU), Afrikai Unió (AU), Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organisation – NATO), Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) – nő a rendőri erőkkel, rendészeti vagy civil szakértőkkel végrehajtott feladatok mértéke. A különböző válságzónákban egyre több a helyi rendőrség, rendészeti szervek munkáját támogató nemzetközi szakértő. Fő feladatuk, a helyi rendészeti és igazságügyi rendszer átlátható, elszámoltatható, politika befolyástól mentes működésének támogatása, a helyi szakemberek képzése, részükre tanácsadás. Illetve, ha a helyi hatóságok nem képesek a közrend, közbiztonság megfelelő szintű biztosítására, akkor végrehajtó jogosítványokkal felruházott, a különböző nemzetközi szervezetek égisze alatt működő rendészeti válságkezelő, békefenntartó missziók felelnek az adott térség közrendjének, közbiztonságának fenntartásáért.

Globalizált világunkban, az olyan válságzónákból kiinduló nemzetközi biztonsági kihívások, mint a terrorizmus, szervezett bűnözés, fegyver-, áru-, kábítószercsempészet, illegálismigráció stb. ellen csak nemzetközi összefogással lehet hatékonyan fellépni. Szükség van arra, hogy az egyes tagországok a különböző nemzetközi szervezetekbe, a katonák mellett rendőröket, rendészeti szakembereket, civil szakértőket is vezényeljenek feladatellátásra. Így támogatva az adott térség stabilizálását, a helyi rendészeti szervek hatékonyságának növelését. A globális biztonsági fenyegetéseket, csak nemzetközi együttműködésben, a problémák „gyökerénél” lehet hatékonyan kezelni. A nemzetközi rendészeti szakemberek, a hazájukban megszerzett szakmai tudásuk helyi partnereik részére történő átadásával tudnak az egyes válságzónák stabilizálásához hozzájárulni, ezáltal csökkentve az onnan kiinduló és a világon szétterjedő biztonsági kihívásokat.

Hazánk is igyekszik aktív részese lenni ennek a nemzetközi tevékenységnek. A rendőrségi törvényben¹ az alapfeladatok között szerepel a nemzetközi béketámogató, polgári válságkezelési feladatokban² való részvétel. Nem kell külön hangsúlyozni, hogy a különböző válságzónákban végrehajtott rendészeti tevékenység sok mindenben eltér a hazai feladatellátástól.

¹ 1994. évi XXXIV. törvény. a Rendőrségről. 1§ 17. „részét vesz az Egyesült Nemzetek Szervezete, az Európai Unió, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, az Észak-atlanti Szerződés Szervezete keretében szervezett, vagy nemzetközi szerződés alapján a béketámogató és polgári válságkezelési feladatokban”

² A nemzetközi terminológiában minden tevékenység polgári, ami nem katonai hozzájárulás, így a rendőri tevékenység is annak minősül.

A különböző válságövezetek közül is kiemelt fontossággal bír az EU és azon belül hazánk számára a Balkán és a Közel-Kelet. A térségből kiinduló migráció, terrorizmus, egyéb jogsértő cselekmények komoly biztonsági kockázatot jelentenek kontinensünk számára. A különböző konfliktusokban érintett országok önállóan nem képesek megoldani a rájuk nehezedő problémákat, ezért szükségük van nemzetközi támogatásra. Az Unió katonai és rendőri erők, civil szakértők telepítésével vesz részt a nemzetközi válságkezelési tevékenységben. A nemzetközi válságkezelési tevékenység során minden rendelkezésre álló politikai, gazdasági eszközt – adott esetben katonai erő alkalmazását is – fel kell használni arra, hogy az egyes konfliktus zónákban az életet normalizálni lehessen, ez által csökkentve az onnan kiinduló globális biztonsági kihívásokat. Ezen a területen hazánk is elkötelezett. Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról szóló kormányhatározat³ 137. pontja külön is ki emeli, hogy a katonai szerepvállalás mellett egyre nagyobb szükség a polgári erők vezénylése a különböző válságövezetekben. *„Fel kell készülnünk a nemzetközi válságkezelésben növekvő szerepet játszó, megfigyelő, mentoráló és tanácsadó jellegű polgári missziókban történő nagyobb szerepvállalásra is.”*

2. Közös Biztonság- és Védelempolitika

A Közös Biztonság- és Védelempolitika (továbbiakban: KBVP) az Európai Unió politikai és katonai irányelveit, valamint külföldön végrehajtott békefenntartó, válságkezelő katonai műveleteinek és civil misszióinak politikai, jogi, működési kereteit határozza meg. Az EU 2016-os globális biztonsági stratégiája tartalmazza a KBVP fő célkitűzéseit, a Lisszaboni Szerződés pedig szabályozza az egyes EU intézmények KBVP-n belüli feladatait. Az EU-t érintő globális biztonsági kihívásokkal szembeni hatékony Uniói fellépés erősítése érdekében az elmúlt években a KBVP komoly stratégiai és műveleti felülvizsgálaton és módosításon ment keresztül. A KBVP olyan az EU-val szomszédos területekre koncentrál (pl.: Balkán, volt szovjet utódállamok, Közel-Kelet, Észak-Afrika), ahol a politikai instabilitás, polgárháborús, háborús viszonyok olyan globális biztonsági kihívásokat generálnak, amelyek nem csak az adott térséget de az EU-t is veszélyeztetik.

Az EU KBVP missziók, műveletek célja a békefenntartás, válságkezelés, válság megelőzés, a nemzetközi béke, biztonság erősítése, a jogállamiság megteremtésének támogatása, embercsempészet, emberkereskedelem, kalózkodás elleni hatékony fellépés. Az EU KBVP keretén belül jelenleg hat katonai és tizenegy polgári missziót működik a különböző válságövezetekben, az adott térség stabilitásának támogatása érdekében⁴.

A rendőrök, rendészeti és civil szakértők nem harcolni mennek a különböző válságövezetekbe. A civil/rendőri missziók tevékenysége, vezetés irányítási rendszerük eltér a katonai misszióktól. A nemzetközi szervezetek irányításával nem katonai személyzettel, szakértőkkel (például rendőrök, igazságügyi szakemberek) végrehajtott válságkezelési tevékenység célja a helyi közigazgatás helyreállítása vagy ideiglenes jelleggel a hiányzó helyi képességek – például bukott államok esetében, polgárháborús viszonyok között, ha a helyi rendészeti szervek ezt nem tudják biztosítani – végrehajtott feladatok ellátása. A rendőri erők feladatai a különböző válságkezelő, békefenntartó missziókban:

³ Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról szóló 163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat

⁴ Forrás: https://eeas.europa.eu/topics/military-and-civilian-missions-and-operations/430/military-and-civilian-missions-and-operations_en (Letöltés ideje: 2021.05.31.)

- A különböző rendészeti intézmények újjáépítésének, reformjának támogatása, hatékonyságuk növelése;
- Helyi választások biztonságának szavatolása, megfigyelése;
- A különböző helyi paramilitáris csoportok leszerelésnek támogatása, a fegyveres csoportok tagjainak civil életbe való integrálása;
- Oktatás, tájékoztatás (különös tekintettel a bűnmegelőzésre, áldozatvédelemre);
- Mentorálás, tanácsadás, képzés, megfigyelés, a helyi rendészeti szervek képességeinek fejlesztése;
- Különböző rendészeti modellek kiépítésének támogatása (például közösségi rendőrség);
- Végrehajtott mandátummal rendelkező rendészeti erő alkalmazása⁵.

A tizenegy civil/rendőri misszió közül három a Köze-Keleti térségben diszlokál és hajtja végre feladatait.

3. Közel-Kelet

A kifejezés bár egy földrajzilag behatárolt területet – amely nagyrészt Ázsiában helyezkedik el, de nyugati határa Egyiptom révén Afrikába is benyúlik – jelöl, ettől függetlenül, inkább politikai kevésbé földrajzi fogalomként használatos. Amely a 20. század folyamán jött létre köszönhetően a területén felfedezett kőolajnak és a bonyolult etnikai-vallási-politikai viszonyoknak. Az Oszmán Birodalom felbomlásával, majd az azt követő brit és francia gyarmati megszállás megszűnésével, Izrael Állam létrejöttével, az etnikai, vallási, politikai ellentétek fegyveres konfliktusokba torkoltak. Az utóbbi évtizedekben térségre jellemző politikai instabilitás, a háborús, polgárháborús viszonyok, különböző globális biztonsági kihívásokat generálnak.

4. A KBVP Közel-Keleten működő civil/rendőri missziói

Az EU Határellenőrzést Támogató Missziója/EU Border Assistance Mission for Rafah Crossing (EUBAM Rafah). A Misszió, 2005-ben kezdte meg tevékenységét, fő feladata a megszállt palesztin területeken a legitim Palesztin Hatóság határrendészeti és vámszervei tagjainak képzése, mentorálása. Segítséget nyújt az integrált határellenőrzési rendszer kiépítésében, működtetésében. A missziót alapvetően a Rafahi határátkelőhely nemzetközi normák szerinti működésének támogatására hozták létre. Az átkelőhely az egyetlen „kapu” a külvilágra, amelyen keresztül a Gázában élő palesztinok nagy része Egyiptomon keresztül külföldre utazhat. A Hamasz⁶ 2007. évi gázai hatalom átvétele után, a misszió az EU Tanácsának döntését követően visszavonásra került a Gáza övezetből, és csökkentett létszámmal jelenleg Izrael területén, Tel-Avivban diszlokál. Onnan látja el napi „ingázással” a Cisz-Jordániában szolgálatot teljesítő legitim Palesztin Hatóság határrendészeti és vámszervei tagjainak képzését, mentorálását. Az EU a Hamasz-t terror szervezetnek tekinti, nem ismeri el a 2007-es hatalom átvétel legitimitását, csak a Ramallahi (Cisz-Jordánia) székhellyel működő legitim Palesztin Hatóságot tekinti partnernek. A misszió által szervezett képzéseken, tanulmányutakon, műhelyvitákon

⁵ Kevésbé jellemző, jelenleg működő 11 EU rendőri/civil misszió közül csak egy (EULEX Kosovo) van korlátozott végrehajtói mandátummal felruházva.

⁶ Palesztin szervezet, amely nem ismeri el Izrael Állam létét. A Hamasz-t a nemzetközi közösség, az EU terrorszervezetnek tekinti, amellyel nem működik együtt.

résztvevő palesztin határrendőrök és vámisztviselők az integrált határellenőrzésről, a határrendészeti és vámellenőrzési tevékenység tervezéséről, szervezéséről, a nemzetközi normák szerinti végrehajtásáról, az emberi jogok érvényesüléséről a határellenőrzésben, az átkelőhelyek biztonságos üzemeltetéséről, az illegális tevékenységek, ember-, áru-, fegyver-, kábítószercsempészet elleni hatékony fellépés, a korrupció elleni küzdelem módszereiről kaptak, kapnak ismereteket. Palesztin szakemberek tízfős csoportja 2015-ben, a misszió szervezésben és finanszírozásával Magyarországon szerezhettek szakmai tapasztalatokat. Megismerhették a határrendészethez kapcsolódó magyar képzési rendszert. Valamint a határrendészeti és vámellenőrzési tevékenység tervezéséről, szervezéséről, a közúti, vasúti, légi, és folyami határforgalom és vámellenőrzés rendszeréről, a szomszédos országok társszerveivel való hatékony együttműködésről szerezhettek gyakorlati tapasztalatokat.

Szintén a megszállt palesztin területeken, de eltérő mandátummal működik az EU Rendőrséget és Jogállamiságot Támogató Missziója/EU Coordinating Office for Palestinian Police Support (EUPOL COPPS).

Az EUPOL COPPS Misszió fő feladatai: a Palesztin civil rendőrség⁷ reformjának támogatása, műveleti képességeinek fejlesztése. A misszió erősíti, támogatja a helyi bünyügyi igazságszolgáltatási rendszert, a rendőrség és ügyészség közötti együttműködés hatékonyságának növelését. A misszió a palesztin rendészeti és igazságügyi szervek képzése során az emberi jogok tiszteletben tartását, a nemi egyenlőség területeit kiemelten kezeli. A misszió 2005-ös indulásakor csak rendőri tanácsadói egységgel rendelkezett, illetve a mandátum⁸ is csak erre a területre terjedt ki. Ugyanakkor az EU hamar felismerte, hogy a rendőrség képességfejlesztését nem lehet elválasztani a büntető igazságszolgáltatás (ügyészség, bíróság, büntetésvégrehajtás) reformjának támogatásától. Emiatt a misszió 2008-ban kiegészült egy jogállamiságot támogató tanácsadó egységgel. Így a misszió mandátumában foglaltak végrehajtását két fő pillérré támaszkodva (rendőri tanácsadó, jogállamiságot támogató) hajtja végre. A misszió jól képzett, széles szakmai tapasztalatokkal rendelkező, az EU tagországokból és a CSDP-t támogató harmadik országokból (Kanada, Norvégia, Törökország) vezényelt rendőröket, bírókat, ügyészeket, civil szakértőket alkalmaz, akik biztosítják EUPOL COPPS sikeres működését. A rendőri tanácsadó egység tagjai a Palesztin belügyminisztérium és a rendőrség területi és központi szervei közép és felső vezetőinek nyújtanak támogatást. Ezen tevékenységen belül is kiemelt szerepet kap a különböző rendészeti tevékenységekkel kapcsolatos tervező, szervező és irányító munka támogatása. A misszió komoly eredményeket ért el a palesztin civil rendőrség fejlesztésében a közlekedésrendészet, közrend, közbiztonság, tömegkezelés, a családon belüli erőszak megelőzése terén. Valamint a különböző bűncselekmények hatékony felderítése, az áldozatvédelem, számítógépes bűnözés, felderítés alapú rendészet, közösségi rendészet, átlátható, elszámoltatható rendészeti modell kiépítése területén. A családon belüli erőszak, áldozatnak védelem érdekében az EUPOL COPPS támogatásával sikerült 2017-ben megnyitni Ramallahban egy áldozat védő központot, ahol szakképzett rendőrök, egészségügyi személyzet, civil önkéntesek, jogi szakértők nyújtanak segítséget a rászorulóknak. A misszió közvetlenül segíti a palesztin belügyminisztérium munkáját, támogatja a stratégia tervezés, a személyzetpolitika, a belső ellenőrzési rendszer hatékony

⁷ A palesztin civil rendőrség csak közrendvédelmi, közbiztonsági, közlekedésrendészeti és bünyügyi feladatokat lát el, a terrorelhárítás, kiemelt személyek, objektumok védelme az elnöki gárda feladata.

⁸ A misszió mandátuma csak Cisz-Jordániára terjed ki, Gáza övezetben a Hamasz irányítása alatt működő rendészeti és igazságügyi szervek támogatására nincs lehetőség.

működését. A misszió jogi tanácsadó egységének tagjai részt vesznek a jogalkotás folyamatában, támogatják a helyi kormányzati szerveket a nemzetközi normáknak megfelelő jogszabályi környezet kialakításában. Az EUPOL COPPS szintén kiemelt területként kezeli a korrupció elleni harcot, a rendőrség, ügyészség és a palesztin korrupció ellenes tanács közötti hatékony együttműködés kiépítését.

A térségbe települt harmadik misszió az EU Iraki Tanácsadó Missziója/EU Advisory Mission to Iraq (EUAM Iraq). A misszió 2017-ben indult, fő feladata tanácsadás és szakértelem biztosítása az iraki belügyi szervek részére stratégiai szinten, az iraki nemzeti biztonsági stratégiában megfogalmazott feladatok, a biztonsági szektor reformja végrehajtásának támogatása.

A misszió mandátuma három fő területre koncentrál: 1. Politikai döntés hozói szinten támogatást nyújt az iraki nemzetbiztonsági stratégia, a biztonsági szektor reformjának végrehajtásával, valamint a nemzeti terrorizmus és szervezett bűnözés elleni stratégiák kidolgozásához; 2. Az Iraki rendvédelmi és igazságügyi szervek közötti stratégiai együttműködés kiépítésének támogatása; 3. A jelenleg működő iraki rendészeti és igazságügyi rendszer hiányosságainak feltárása, segítség nyújtás azok felszámolásában.

A fent leírtakból egyértelműen kiderül, hogy a három misszió nem rendelkezik végrehajtó jogosítványokkal, tagjai fegyvertelen tanácsadók. Az EU igyekszik azt elkerülni, hogy egy idegen országban végrehajtó erővel avatkozzon be. A rendészeti és igazságügyi szervek fejlesztéséhez nyújtott támogatáson keresztül járul hozzá helyi a közrend, közbiztonság, határbiztonság fenntartásához, a terrorizmus, szervezet bűnözés elleni harchoz.

5. Sajátosságok

Attól függetlenül, hogy a missziókba vezényelt rendőrök, civil szakértők fegyvertelenek, végrehajtói feladatokat nem látnak el, fel kell készülniük azokra a biztonsági kihívásokra, amelyek veszélyeztethetik a saját életüket, testi épségüket.

Az Közel-Keleti EU misszió tagjainak biztonságát alapvetően meghatározza az Izraeli Palesztin fegyveres konfliktus, az Iraki polgárháborús helyzet. A nemzetközi szervezetek tagjai alapvetően nem célpontok, ellenük közvetlen támadásokat ritkán követnek el, de bármikor lehetnek „rossz időben, rossz helyen” és az életük, testi épségük veszélybe kerülhet. A missziók működési területén mindennaposak a különböző szélsőséges csoportok által elkövetett támadások, amelynek célpontjai helyi civilek, vagy a helyi biztonsági erők tagjai. Továbbá komoly veszélyt jelentenek a Gáza övezetből a Hamasz és annak fegyveres szárnya az Izz ad-Din al-Qassam Brigádok és más dzsihadista szervezetek által Izrael irányába kilőtt rakéták és aknagránátok.

A közelmúltban 2014. július 08 - augusztus 26. között zajlott az „Erős Szikla” (héberül Tzuk Eitan) hadművelet. A művelet 1967 óta a legvéresebb összecsapás volt a Palesztin és Izraeli fél között. A harcok során súlyos károkat szenvedett az EUBAM Rafah Misszió Rafahi határátkelő közelében felépített 2007-óta üresen álló konténertábor is.

Irak sivatagos, gyéren lakott területei a mai napig az Iszlám Állam vagy más szélsőséges terrorcsoportok ellenőrzése alatt áll. Az élet csak a nagyvárosokban és a kurdok által ellenőrzött északi területeken normalizálódott némileg, de messze van a béke állapottól. Így az EUAM Iraq misszió a fővároson kívül jelenleg nem tud aktív tevékenységet kifejteni.

A különböző missziókba vezényelt rendészeti szakembereknek, civil szakértőknek az általános szakmai felkészültségükön túl ismerniük kell azokat a kockázati tényezőket, amelyek számukra veszélyt jelenthetnek. A telepítésük előtt a vezénylő nemzeti hatóság kötelessége felkészíteni a rendőröket, civil szakértőket háborús válságövezetekben történő feladatellátásra⁹. A felkészítés nemzetközi sztenderdek megfelelően, minden tagországban egységes. A felkészítés alapja az ENSZ rendőri kézikönyve,¹⁰ valamint az EU KBVP kézikönyve.¹¹ A missziós feladatok ellátására készülő rendőrök, civil szakértők a telepítés előtti képzéseken alapvető ismereteket kapnak az ön és társmentésből, harctéri sérülések ellátásból, robbanó csapdák, aknák, improvizált robbanó eszközök ismeretéből, terepen történő tájékozódásból, hogyan tudják a különböző veszélyhelyzeteket elkerülni, azokat kezelni.

Minden rendészeti tevékenység eredményes végrehajtásához szükség van megbízható információkra, amelyekre támaszkodva az adott vezető megfelelő döntéseket tud hozni. Különösen igaz ez, olyan tevékenységre, amelyet egy idegen ország területén, idegen környezetben, gyakran háborús körülmények között kell végrehajtani. A különböző nemzetközi szervezetek által idegen országok területén végrehajtott rendészeti missziók működéséhez is szükségesek a megbízható, pontos információk. Viszont az adott nemzetközi szervezetnek sokkal szűkebb a mozgástere, mint egy adott államnak az információszerzés területén. Minden misszió politikai határozat alapján indul (pl. ENSZ esetében Biztonsági Tanács, az EU esetében a Tanács határozata) amely kijelöli a misszió mandátumát. Az adott misszió mandátumában meghatározott feladatok eredményes végrehajtása, a saját erők és a helyi polgári lakosság védelme érdekében fejthet ki információszerző tevékenységet. Amely leginkább nyílt információk, gyűjtéséből és elemzéséből áll. A nemzetközi erők legtöbb esetben a helyi partner szervezetektől, helyi rendőrség, helyi titkosszolgálatoktól kaphatnak megbízható, a működés szempontjából releváns információkat.

6. A hazai környezetben hasznosítható tapasztalatok

A misszióból hazatérő rendőrök, rendészeti szakemberek a külszolgálat alatt megszerzett ismeretei hazai környezetben is jól hasznosíthatóak. A migrációs válság „melléktermékeként” Európában is megjelennek, olyan korábban nem jellemző elkövetési magatartások, mint például a hideg fegyverekkel vagy járművekkel elkövetett terrortámadások, határzárak alatt ásott csempészalagutak, stb. Ezeknek a jogsértő cselekményeknek évtizedes „hagyományai” vannak a Közel-Keleten. A külszolgálatot teljesítő kollégák gyakorlati tapasztalatokat szerezhetnek a helyi rendészeti szervek tagjaitól az államhatárok védelmére épített műszakizárak alatt ásott illegális alagutak felderítése, felszámolása¹², a hidegfegyverekkel¹³, járművekkel elkövetett terrorcselekmények elleni

⁹ Magyarországon a felkészítést, „A béketámogató és polgári válságkezelési missziókban részt vevő hivatásos állományal kapcsolatos feladatokról szóló 21/2013 (VII.12.) BM utasítás”. alapján a Rendőrségi Oktatási és Kiképző Központ végzi.

¹⁰ Forrás: United Nations Civilian Police Handbook New York, 1995. UN/223/TH/CIPO95

¹¹ Forrás: Handbook On Csdp Missions And Operation edited by Jochen Rehl and Galia Glume. ISBN 978-92-95201-07-1

¹² Az egyiptomi határőrizeti szervek 2015-2020. között több mint háromezer csempész alagutat számoltak fel, az Egyiptomi-Gázai határon. Forrás: <https://www.i24news.tv/en/news/middle-east/1588613244-egypt-says-demolished-over-3-000-tunnels-into-gaza-since-2015> (Letöltés ideje: 2021.06.07.)

¹³ A késsel és járművekkel elkövetett terrortámadások az első palesztin felkelés (intifáda) idején kezdődtek 1987-ben, ezek azóta is gyakori elkövetési módszerek a Közel-Keleten és egyre gyakrabban fordulnak elő Európában is.

védekezés területén. Ezek a fajta elkövetési módszerek már megjelentek Európában is, viszont a rendőri állomány nagy része nincs felkészítve az ellenük való hatékony fellépésre. Saját példámot említve, a külszolgálatról hazatérve, a Közel-Keleten, Balkánon megszerzett illegális migrációval, terrorizmussal kapcsolatos szakmai ismereteim alapján állítottam össze olyan képzési programokat, amelyek segítségével hasznos tudást adhatok át, a hazai rendőri vezetőknek, a végrehajtásban dolgozó kollégáknak.

A misszióba vezényelt nemzetközi rendészeti szakembereknek lehetősége van is, hogy egymástól tanuljanak, megismerjék más országok rendőri taktikáit, technikáit, elmélyítsék szakmai idegen nyelvi¹⁴ tudásukat.

A nemzetközi környezetben szerzett szakmai ismereteket felhasználva sikeresen tervezetük, szerveztük és hajtottuk végre 2017. évben a „Joint Effort 2017”¹⁵ határrendészeti válsághelyzetet szimuláló törzsvezetési gyakorlatot. A gyakorlat keretében a Visegrádi 4 országok határrendészeti szakemberei, – összesen közel hatvan fő – együtt készült fel arra, hogy szükség esetén egy idegen, válság sújtotta ország területén hajtson végre szolgálati feladatokat.

Forrás: <https://www.britannica.com/topic/intifadah> (Letöltés ideje: 2021.06.07.)

¹⁴ Az EU KBVP missziók munkanyelve angol, néhány afrikai misszióban francia és angol.

¹⁵ Németh Gábor (2018): Visegrad 4 Border Security Command Post Exercise "Joint Efforts 2017". Budapest, National Resilience: Opportunities and Challenges in a Changing Security Environment page 205-214.